

פרק ד סולם התפילה

לאחר שלמדנו על משמעותה של התפילה ועל הדרכים השונות בהם עלינו לגשת ולהתפלל, הגיע הזמן להיכנס קצת לתוך הסידור עצמו.

הסידור הוא עולם ומלואו וכולל בתוכו את כל מעגל החיים היהודיים, אבל בפרק זה אנחנו נתמקד בתפילה המרכזית והחשובה ביותר ביום - תפילת שחרית.

תורת החסידות מבארת בצורה נפלאה את חלקיה השונים של התפילה, את משמעותו של כל חלק ואת פירושם ותוכנם של פסוקים וקטעים רבים. ביאורי החסידות חושפים בפנינו עומקים חדשים ואינסופיים בתפילה היומיומית המוכרת לנו, ומכניסים לנו רוח חדשה בתפילה.

בפרק זה נתמקד במשמעות כל חלק מחלקי סולם התפילה, וכן נלמד הסברים לפסוקים וקטעים בתפילה, המופיעים בפרק זה במסגרות מיוחדות. ההסברים מתאימים לתוכנו הכללי של החלק בתפילה בו הם מופיעים.

הפרק מחולק לפי סדר התפילה:

1. ברכות השחר והקרבנות
2. פסוקי דזמרה
3. ברכות קריאת שמע וקריאת שמע
4. שמונה עשרה

הקדמה

כמה יפה לראות סידור בלוי ומשומש, שבעליו ממשיך להתפלל דווקא בו, רק כי זה הסידור האישי שלו. הספר היהודי הנפוץ ביותר בעולם אחרי התנ"ך, הוא הסידור. אם התנ"ך הוא הראש והשכל של עם ישראל, אז הסידור הוא הלב היהודי. בסידור נשפכו אין סוף דמעות במשך הדורות, ולתוכו הכניס כל יהודי את עצמו בעת צרה או שמחה. אך יחד עם החיבה והקשר שלנו לסידור, הסידור עלול להפוך את התפילה שלנו למשעממת ח"ו. בכל יום אנחנו נדרשים לומר את אותם המילים, באותה שעה ובאותו הסדר. למה? לשם מה צריך נוסח קבוע לתפילה, ומה יש במילים המקודשות הללו? תשובה לשאלה זו ניתן למצוא בדבריו הבאים של השפת אמת:

"איתא [מובא] בספרים, כי תבה שנצל בה נח, היא כל תבה ותבה שבתורה ותפלה, ושצריך אדם לכתל עצמו אל התבה שמוציא מפיו. ובודאי אנשי כנסת הגדולה שתקנו לנו סדר התפלה, אף כי פשוט נראה שכל אחד יבקש הצריך לו, וזה עקר מצות תפלה, אף כי אותן התבות והאותיות מסייעין לאדם להתדבק בו יתברך. וכתב הרב [בעל התניא] בסידור על פסוק "בחרבי ובקשתי" (בראשית מה, כב), ותרגמו 'בצלותי ובקעותי' ובתפילתי ובקשתי, ופרש, כי "חרבי" הוא אותיות ותבות של התפלה, ו"קשתי" הוא פתח האדם, שזה מועיל להעלות הדבורים כמו קשת. אבל עקר התפלה הם האותיות, כנ"ל."

(רבי יהודה אריה לייב מגור, 'שפת אמת' פרשת נח תרל"ה)

מה היחס בין אמירת נוסח התפילה ובין הכוונה של המתפלל, לפי השפת אמת?

אותיות התפילה הם הכלי נשק שלנו. כלי נשק שמסייע לנו בשני מצבים: ראשית כל - כשכוחנו נחלש, ליבנו סתום, ולראש שלנו אין כוח לחשוב. בשעה זו אותיות התפילה דומות לתיבה שסוככת ומגינה עלינו. הנוסח הקבוע מאפשר לנו להתפלל גם בזמנים ומצבים בהם אנחנו בעצמנו לא היינו מסוגלים לזוז ולהוציא מילה של תפילה מהפה.

אך גם כאשר אנחנו רוצים ומסוגלים להתפלל, הנוסח הקדוש של התפילה מרומם אותנו. "עיקר התפילה הם האותיות", כי באותיות יש פתח לעולמות אינסופיים והרבה יותר גבוהים ממה שנוכל להגיע לבד. כל שעלינו לעשות הוא להיכנס לתוכם - "בא אל התיבה". האותיות הם דוממות ורק אם ניכנס לתוכם, נחשוב עליהם וננסה למצוא את עצמנו בתוכם, הם ייקחו אותנו רחוק וגבוה.

נוסח התפילה הוא כל כך מקודש ומדויק, לא רק במילים שלו אלא גם בסדר ובמבנה שסידרו אנשי כנסת הגדולה.

"כי הנה התפלה נקראת 'סלם' - כמו הסלם שעשוי ממדרגות, ועל ידו עולים מלמטה למעלה, כך על ידי התפלה עולים. והינו ענין ארבעת חלקי התפלה: עד 'ברוך שאמר', ומ'ברוך שאמר' עד 'יוצר', ומ'יוצר' עד שמונה עשרה, ושמונה עשרה. ובכל עולם מעולמות אלו יש גם פן עליות פמה פריטי מדרגות, והן הן כל פריטי הפרשיות והמזמורים שבפסוקי דזמרה ובכרות קריאת שמע שב'יוצר'."

(רבי מנחם מענדל מליובאוויטש, 'הצמח צדק', ד"ה "מה יפו פעמיק")

לא משנה על איזה צד קמנו בבוקר, ובאיזה מצב התחלנו להתפלל, ברגע שנכנסנו לתפילה הצטרפנו למסע. התפילה הפשוטה והרגילה מוליכה אותנו מדי בוקר במסע בין עולמות. לפעמים מתקדמים לאט ולפעמים מהר. לפעמים שמים לב לדברים שבדרך וחווים חוויות ולפעמים הכול עובר כמו חלום, אבל סידור התפילה כשלעצמו

הוא יומן מסע. התפילה נמשלה לסולם שמוליך אותנו במסע הזה כלפי מעלה. וכמו סולם, כך גם התפילה בנויה שלבים שלבים. התפילה איננה מקפצה, וכל שלב הוא חשוב ונבנה על גבי השלב שקדם לו.

ארבעת שלבי התפילה מקבילים לפי תורת הסוד, לארבעת העולמות והמימדים הרוחניים של העולם: עולם העשייה (המימד בו אנו חיים וחווים), עולם היצירה, עולם הבריאה ועולם האצילות. ישנם סידורים רבים בהם מופיעות המילים הללו בפסגת העמוד, כדי לציין לאיזה עולם שייך אותו קטע בתפילה. בתורת החסידות מוסבר שארבעת העולמות והמימדים, הם בעצם גם רמות וחלקים שונים בנפש האדם. התפילה היא בעצם מסע אל תוך הנפש שלנו, כאשר כל חלק של התפילה מפעיל ומקרב חלק אחר בנפשנו אל ה'.

בפרק זה נלמד על ארבעת שלבי התפילה, על משמעות כל שלב והעבודה בנפש השייכת לו. כמו כן, נראה פירושים שונים לקטעי תפילה שיעזרו לנו להחיות ולעורר מחדש את ההבנה והקשר שלנו למילות התפילה.

לפני שתתחילו ללמוד פרק זה, עצרו ונסו לאפיין בעצמכם את המשמעות של כל שלב מארבעת שלבי התפילה:

1. ברכות השחר והקרבות

2. פסוקי דזמרה

3. ברכות קריאת שמע וקריאת שמע

4. שמונה עשרה

מה כל שלב אומר לכם? מה אתם בדרך כלל 'שומעים' וחשים בתוכו? ומה התוספת והייחודיות שלו לפי דעתכם על פני החלקים האחרים? (שימו לב: אל תנסו לפרש כל קטע בתפילה, אלא תנסו לאפיין ולחוש כל חלק מארבעת שלבי התפילה)

סידור התפילה של הבעל שם טוב

מורשתו הרוחנית של מורינו רבי ישראל בעל שם טוב מאירה עד היום לכל בני ישראל. דברי תורתו ודרכי הליכותיו נלמדים בפי כל ומופצים בכל רחבי תבל. אך, מעט מאוד חפצים וכתבי קודש של הבעש"ט נשתמרו בידינו עד היום. אחד היחידים והמיוחדים שבהם הוא סידורו של הבעש"ט. סידור עתיק יומין זה, נכתב במיוחד עבור הבעש"ט בכתב אשורי ויש בו את תפילות כל השנה ולצידם כוונות האריז"ל. בכמה מדפי הסידור, בעיקר בדפי תפילות הימים הנוראים, ניתן למצוא כתמי דם ודמעות שהוריד הבעש"ט כשפך שיחה לפני קונו. כמו כן, בין דפי הסידור ניתן למצוא שמות עם בקשות שונות. שמות אלו הם שמות תלמידי הבעש"ט, שהורשו להכניס את עצמם לסידור, כדי שהבעש"ט יזכירם בעת תפילתו.

1. 'מודה אני', ברכות השחר והקרבות

אחד הדברים הראשונים שמלמדים תינוק יהודי, הוא לומר "מודה אני". יהודי בכלל נקרא יהודי מלשון הודאה. אמירת התודה וההודאה על האמת היא הבסיס לחיים שלנו כיהודים ולכל העמידה שלנו מול ה'. ולכן, המילים הראשונות שאנחנו מוציאים מהפה בבוקר הם "מודה אני".

"הרב הקדוש רבי מנחם מענדל מקוצק זצ"ל אמר פעם בבקר "מודה אני לפניה", ואז הפסיק ואמר בזה הלשון: "מי זה אני, ומה זה לפניה"?... והפסיק ולא דבר יותר. והבן, שעמק הוא. פי עקר עבודת האדם לראות שפלות עצמו וגדלות ה' יתברך".

(שיח שרפי קודש, עניינים שונים, סדר התפילה)

עמדת ההודאה והביטול בפני ה' היא נקודת המוצא לכל היום, והיא המאפיינת את השלב הראשון של התפילה. בהמשך עוד נתעורר לאהוב את ה' ונתמלא ברגשות געגועים. אבל כדי שנוכל בכלל לגשת אל ה' ולהתחיל בדי שיח איתו, עלינו לזכור מול מי אנחנו עומדים. מה זה "אני", העומד מול "לפניך". לדעת שעם כל החכמות וכל העליות ה' תמיד יהיה גדול עלינו, וכל מה שאנחנו מסוגלים לעשות זה רק להכיר בגדולתו, להודות לו ולהתבטל בפניו.

בתפילת 'מודה אני' אנחנו עדיין לא מתעמקים בתובנות גדולות או מדברים על גדולתו של ה'. את זה נעשה בהמשך התפילה. את 'מודה אני' אנחנו ממלמלים חצי מתוך שינה ועוד לפני שהספקנו לגמרי לפתוח את העיניים, כי אמירת 'מודה אני' איננה תלויה בהבנה והפנמה עמוקה. יותר מזה, "מודה אני" היא התפילה היחידה שנאמרת בידיים טמאות, עוד לפני נטילת ידיים. מפני שעמדת הביטול וההודאה לה' היא דבר הנובע מעצם הנשמה שלנו, ומהטבע הבסיסי שלנו כיהודים. וכפי שמבואר במקורות הבאים:

"סדר היום מתחיל ב'מודה אני', ואומרים זאת קדם לנטילת ידיים, אפלו בידיים טמאות, מפני שכל הטמאות שבעולם אין בכחן לטמא ה' מודה אני" של יהודי. אפשר שחסר בזה או בזה, אך ה' מודה אני" נשאר בשלמותו".

(רבי יוסף יצחק מליובאוויטש, 'היום יום' יא שבט)

"מיד בקומו משנתו, לפני נטילת ידיים, כאשר יש עדין שיורי הטמאה על ראשי אצבעותיו, הוא אומר "מודה אני... רבה אמונתך". והינו, שאף שהוא קדם נטילת ידיים, מפל מקום מצד נשמתו שהיא חלק אלקה ממעל' הוא אומר מודה אני לפניה... שהיא הודאה כללית בלבד, שההודאה ובטול הוא בעצם הנפש, להיות שאינו שיה עדין להשגה והתחלקות של כחות פנימיים, שהרי אמירה זו היא לפני ברכות השחר, שאז היא התחלקות הכחות, שאז אומרים "הנותן לשכוי בינה" ו"פוקח עורים" וכו'...".

(רבי מנחם מענדל שניאורסון, הרבי מליובאוויטש, ד"ה "אני לדודי" תשי"ב)

תרגיל: איך אתה אומר 'מודה אני'? נסה לקחת משימה, לשבוע אחד, ולחשוב קצת יותר על המילים של 'מודה אני'. לאחר שבוע נסה לבחון האם הבוקר שלך השתנה במשהו?

אחרי מודה אני, אחרי שצחצחנו שיניים והתלבשנו, אנחנו מתחילים כבר ללכת ולחשוב קצת יותר. עוד חלקים בתוכנו מתחילים לפעול ואנחנו צריכים לכוון אותם לה'. העולם שסביבנו מתחיל להתעורר, וגם אותו אנחנו רוצים לאסוף ולקשר לה'. זו המשמעות של ברכות השחר, בהם אנחנו מפרטים את התודה שאמרנו ב"מודה אני" לשמונה עשרה ברכות על שמונה עשרה עניינים שונים.

בברכות השחר אנחנו מודים לה' על הצרכים הפשוטים והקיומיים ביותר שיש לכל אדם, ויש בזה חידוש נפלא. התפיסה האנושית הפשוטה היא שדברים בסיסיים כמו לקום, ללכת, לפקוח עיניים או ללבוש בגדים הם זכות טבעית וברורה מאליה שיש לכל אדם. הגוף מצד עצמו מרגיש שאין לו על מה להודות, כי ברור לו שהוא זכאי לכל הדרוש לו. עצם אמירת ברכות השחר שוברת את העמדה המנוכרת הזו של הגוף, ומלמדת אותו שעל כל פרט ופרט יש להודות לה'. ברכות השחר נאמרות דווקא בתחילת הבוקר, בזמן שבו האדם שקוע בצרכיו הראשוניים ואחרי שבליילה גופו היה חצי מת. זו השעה לחנך את עצמנו ולהאיר לגוף את ההבנה שבאמת כל צרכיו ופעולותיו תלויים וסובבים סביב ה'.

"וּכְמוֹ ח"י בְּרֻכּוֹת שֶׁל בְּרֻכּוֹת הַשַּׁחַר שְׂאוֹמֵר הָאָדָם בְּקוֹמוֹ מִשְׁנָתוֹ. וַיְדוּעַ שְׁלִילָה הוּא זְמַן הַחֲשֶׁךְ, בְּחִינַת הָעֵלֶם וְהַסְתָּר; וְכִמוֹ הָאָדָם, כְּשֵׁישׁן, הָרִי מְסַתְּלִים מִמֶּנּוּ הַכַּחוֹת פְּנִימִיִּים דְּשִׁכְל וּמִדּוֹת וּרְאִיָּה וְשִׁמְיָעָה, שְׂאֵז נִרְגָּשׁ הַגּוּף בְּיוֹתֵר. שְׁבִיּוֹם, כְּשֶׁהוּא עֹר וּמְאִיר בּוֹ אֹר הַנֶּפֶשׁ, הָרִי הַגּוּף בְּטֹל אֶל הַנֶּפֶשׁ וְנִגְרָר אַחֲרָיו, וְעַקֵּר הַהֲתַגְלּוֹת הוּא הַנֶּפֶשׁ... וּבְלִילָה הוּא לְהַפְּךְ - שְׂאוֹר וְחִיּוֹת הַנֶּפֶשׁ מֵתַעֲלֵם, וְמֵה שְׁבִהֲתַגְלּוֹת הוּא הַגּוּף, וְכֵאלוֹ אֵין בּוֹ חִיּוֹת הַנֶּפֶשׁ, שְׁשֵׁנָה אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּמִיתָה (ברכות נו ע"ב)... וְגַם מִיד בְּקוֹמוֹ מִשְׁנָתוֹ לְבוֹ וּמַחוֹ מְגִשִּׁם וּמְטָמְטָם, וּמִצַּד נִשְׁמָתוֹ הוּא בְּתַכְלִית הַקְּטָנוֹת פְּתִינֹק שְׁנוֹלָד... הָעֲנִיָּן הוּא, דְּרוֹקָא מִיד בְּקוֹמוֹ מִשְׁנָתוֹ, שְׂאֵז הוּא בְּבַחֲחִינַת חֲמָרִי בְּיוֹתֵר מִצַּד הַגּוּף, וּמִצַּד הַנִּשְׁמָה הוּא בְּתַכְלִית הַקְּטָנוֹת, צְרִיךְ לְהִיּוֹת דְּרוֹקָא הַמְשֻׁכָּה גְבָהָה יוֹתֵר, הַנּוֹתַנָּת לוֹ כַּח וְעַז לְהַכִּיר בֵּין אֹר לְחֲשֶׁךְ, דְּהֵינּוּ בֵּין טוֹב לְרַע. וְהַפְּנִיָּה בְּזֶה, שְׁגַם בְּגוֹפּוֹ הַחֲמָרִי יִכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ, וַיְהִיָּה בְּבַחֲחִינַת בְּטוֹל הַחֲמָרִיּוֹת הַקְּשָׁה שְׁנֶאֱחָז בְּנִפְשׁוֹ הַטְּבָעִית".

(רבי שלום דובער מליובאוויטש, 'המשך תערי"ב' עמ' שלח)

למה דוקא כשהאדם קם משנתו הוא "חומרי ביותר"?

האם זכור לך מצב שבו הרגשת רגש של תודה על דבר פשוט ויומיומי? ממה נבעה ההרגשה הזו?

בחלק הראשון של התפילה אנו מוצאים גם את פסוקי והלכות מעשה הקרבנות. כידוע, התפילה כולה היא תחליף וביטוי לקרבנות, כי בשעת התפילה אנחנו מתקרבים לה' ומקריבים את הגוף וכוחות הנפש הבהמיים באש האהבה לה'. אש האהבה לה' מתעוררת בעיקר בחלקי התפילה הבאים - בפסוקי דזמרה ובקריאת שמע, כפי שנלמד. אך כבר בחלק הראשון של התפילה, אנחנו עוסקים בהכנות לאש ההקרבה - באמירת הפסוקים המהווים תחליף לקרבנות: "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, ג), וכפי שהסבירו חז"ל ש"כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת" (מנחות ק"ע"א). אמירת הפסוקים והכניסה לעולם המקדש, היא זו שפותחת בנו את ההבנה והחשק להקריב את עצמנו לה' בחלקי התפילה הבאים.

"אלוקי נשמה שנתת בי טהורה היא ... אתה נפחתה בי ואתה עתיד ליטלה ממני"

"וזהו שתקנו בתחלת ברכות השחר, קדם התפלה, "אלהי, נשמה וכו' ואתה נפחתה כו' ואתה עתיד ליטלה ממני", כלומר, מאחר שאתה נפחתה בי ואתה עתיד ליטלה ממני, לכן מעתה אני מוסרה ומחזירה לך ליחודה באחדותך, וכמו שכתוב: "אליה ה' נפשי אשא" (תהילים כה, א). והינו על ידי התקשרות מחשבתך במחשבתך ודבוריך בדבורך, באותיות התורה והתפלה, ובפרט באמירה לה' לנכח, כמו "ברוך אתה" וכהאי גוונא ודומה לזהו. והנה, בהכנה זו של מסירת נפשו לה' יתחיל ברכות השחר "ברוך אתה"."

(רבי שניאור זלמן מלאדי, תניא 'לקוטי אמרים' פרק מ"א)

כיצד מהווה ברכת 'אלוקי נשמה', לפי ביאור בעל התניא, בסיס לכל היום כולו?

"הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה"

"ראה אנכי נתן לפניכם היום". פרוש, שהבחירה ביד האדם לבחור טוב או רע. ואמר אדוני אבי זקני מורי ורבי ז"ל, שעל זה מברכין "הנותן לשכוי בינה" ו"הלב נקרא שכוי בלשון המקרא, דכתיב "או מי נתן לשכוי בינה" (איוב לח, לו) – משנ"ב סי' מו ס"ק ד]. ונראה פרוש "היום", שיש בכל יום בחירה חדשה. כי אחר שחוטא האדם, מסתלקת הבחירה מהאדם, כמו שאמרו חז"ל: "הרשעים ברשות לבם" (אסתר רבה י, ג). ומכל מקום, הקדוש ברוך הוא מחדש בכל יום מעשה בראשית, ונותן בחירה חדשה לאדם בכל יום, שיוכל להיות טוב מחדש, כמו שכתוב: "לא יפשל בה ביום שובו" (יחזקאל לג, יב)."

(רבי יהודה אריה לייב מגור, 'שפת אמת' פרשת ראה תרל"ג)

מה היא הבינה אליה מתייחסת הברכה, לפי פירושו של השפת אמת?

איזה דבר עוזר לך להתחיל בוקר כיום חדש, ולא לסחוב איתך את המועקות של אתמול?

2. פסוקי דזמרה

אחרי שהודינו באמת הפשוטה - שאנחנו תלויים בכל פרט מחיינו בריבוננו של עולם, אנחנו כבר יכולים להתקדם ולהעמיק את היחסים קצת יותר. המטרה שלנו היא לא רק להאמין בה' ולהתבטל בפניו, אלא גם ממש לאהוב אותו. להיות לגמרי לגמרי שייכים אליו, בהתלהבות ובתשוקה. את האהבה הזו אנחנו נגלה רק בהמשך התפילה, ב"ואהבת את ה' אלוקיך" שבקריאת שמע, אבל כבר בפסוקי דזמרה אנחנו מתחילים לעורר את האהבה.

"כי הנה ענין התפלה היא קיום המצות קריאת שמע - 'ואהבת', ועל דבר זה תקנו גם כן כל סדר התפלה קדם קריאת שמע, כדי שיקבל עליו בקריאת שמע 'ואהבת' באמת".

(רבי שניאור זלמן מלאדי, 'תורה אור' פרשת כי תשא, ד"ה "שמאלו תחת ראשי")

התעוררות האהבה תלויה בשני גורמים:

דבר ראשון, זה צריך להיות מושך. אי אפשר לאהוב משהו משעמם וסתמי. אם אנחנו רוצים לאהוב את ה', ה' צריך להרשים ולהלהיב אותנו.

דבר שני, האהבה לה' היא מוחלטת. ההתלהבות האמיתית מקרבת אלוקים דוחה ממילא כל התלהבות לעניינים אחרים וטפלים. וכמו שאומר בעל חובת הלבבות: **"כשם שלא ישכנו אש ומים בכלי אחד, כך לא ישכנו בלב המאמין אהבת ה' ואהבת עולם הזה כאחד"** (חובת הלבבות, פתיחה לשער האהבה).

שני העניינים הללו באים לידי ביטוי בפסוקי דזמרה, המכניסים ומביאים את האהבה לה', כמבואר במקור הבא:

"בפסוקי דזמרה ישנו ענין ההתפעלות מספור שבחו של מקום. שאף שאינו משיג את הענין, שהרי בפסוקי דזמרה הוא ספור גדלתו יתברך בענין התהוות 'יש מאין', ואפן התהוות 'יש מאין' אינו משג בנבראים, מכל מקום יש בזה התפעלות. ויש לבאר הענין, שזה 'יש מאין' אינו משג בנבראים הוא משום שהשגה היא בבחינת פנימיות, ואלו היו הנבראים משיגים ענין 'יש מאין' היתה ההשגה פועלת בהם בטול מציותם... אבל מכל מקום ספור שבחו של מקום בענין התהוות 'יש מאין', אף שאין בו השגה, הוא פועל התפעלות, שזהו גם מה שפסוקי דזמרה הם בפשטות ענין שירה וזמרה, שמתפעל מזה. והפעלה דפסוקי דזמרה בנפש היא בדרך חקיקה והשפעה מבחוץ. הינו, שאין זו חקיקה מבפנים, משום שאין בזה השגה, אבל מכל מקום מצד ההתפעלות הרי זה פועל חקיקה מבחוץ. וזהו הפרוש השני של 'פסוקי דזמרה', שהוא מלשון "לזמר עריצים", הינו להכרית את החושים והקוצים של נפש הבהמית... המונעים ומעכבים את הנפש הבהמית מהרגשת והבנת ענין אלקי... והנה לאחר העבודה דפסוקי דזמרה באה העבודה של ברכות קריאת שמע, שבכרכות קריאת שמע יש בזה השגה..."

(רבי מנחם מענדל שניאורסון, הרבי מליובאוויטש, ד"ה "אני לדודי" תשי"ב)

מה הם שני הפירושים למונח "פסוקי דזמרה", ומה המשמעות של כל פירוש?

פתח את הסידור ב'פסוקי דזמרה' ונסה להבחין במזמורים המבטאים את ענין "התהוות יש מאין".

מדוע אנחנו לא יכולים לקלוט באמת את משמעות בריאת 'יש מאין'?

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק ב, הלכה ב) מבאר כיצד ניתן להגיע לאהבת ה':

"והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ - מיד הוא אוהב ומשבח ומפארו, ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד: "צמאה נפשי לאלהים, לאל חי" (תהילים מב, ג).

פסוקי דזמרה הם השעה היחידה ביום שבה אנחנו עסוקים באופן רשמי בהתבוננות ב"מעשיו וברואיו הנפלאים". פסוקי דזמרה מלאים בתיאורים על הפלא שבבריאה ועל השגחתו של ה' על כל ענייני העולם. מלבד הפלא הפשוט של חכמת הבריאה - "מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית" (תהילים קד, כד), תורת החסידות מלמדת שיש בפסוקי דזמרה עומק נוסף - ההתפעלות מעצם מעשה הבריאה, ומכך שהכל נברא מהאין המוחלט. פסוקי השבח על כך שה' "תום ואלמנה יעודד", "נותן לבהמה לחמה" או "רוח סערה עושה דברו" מבטאים כולם את הקשר הבלתי פוסק שבין ה' והעולם - "ואתה מחיה את כולם". העולם בכל רגע חי וקיים בחסדו של ה', שברא עולם שלם ומופלא מכלום גמור.

הפנמת פסוקי דזמרה מולידה בנו תחושה חזקה של התפעלות. התפעלות מכך שה' הוא הדבר האמיתי, וכל שאר ענייני העולם לא שווים כלום כשלעצמם. אנחנו לא באמת מסוגלים לקלוט עד כמה העולם הוא 'אין' בגלל שהעולם הוא בעצם אנחנו, אבל ההכרה בכך אמורה להשאיר בנו רושם עז. פסוקי דזמרה אמנם אינם חובה מעיקר מצוות התפילה, אך בלעדיהם לא נוכל להגיע ל"ואהבת את ה' אלוהיך". פסוקי דזמרה הם כוח ההנעה של כל המערכת, והם אלו שמעוררים בנו את הרצון הראשוני להימשך אחרי ה' ולאהוב אותו.

"כי רגע באפו, חיים ברצונו" "כל הנשמה תהלל יה הללויה"

"מה רגע באפו" ח"ו, נתבונן העת החיים, אם נעשה רצונו יתברך. דהנה ידוע הרגע מאפו מה שהוא ח"ו, שזה היה חסדי ה' יתברך שלא נתן לבלעם לקטרג ברגע הזה, פידוע. ועל אחת כמה וכמה מדה טובה מרבה, החיים שיש ברצונו הוא לאין שעור. וכמו כן נתבונן בעצמנו, אם ח"ו רגע באפו - אם מכעיסין רגע אחת ה' יתברך, שייכול לקלקל ברגע אחת חס ושלום, על אחת כמה וכמה 'חיים ברצונו' - אם יש לו לאדם איזה רצון לה' יתברך אפלו רגע אחת אינו חלוט, רק זה הרגע יעמוד לו. וכמו כן יש לומר פרוש הפסוק "כל הנשמה תהלל יה הללויה", ואמרו חז"ל: "על כל נשימה ונשימה תהלל יה" (ב"ר יד, ט). והיינו: אם זכית איזה נשימה להלל עמה ה' יתברך, וכוננת רגע אחת ברצון ה' יתברך, על זה "תהלל יה", כי זכית לזה. וזה שאמר עוד פעם "הללויה", כי כל רגע ורגע היא עבודה בפני עצמה לה' יתברך."

(רבי יעקב יצחק מביאלה, 'דברי בינה' פרשת תרומה)

כיצד מפרש הרבי מביאלה את המילים "חיים ברצונו"? רצונו של מי?

**"סומך ה' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים,
עיני כל אליך ישרו... קרוב ה' לכל קוראיו...
רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם"**

"בזמן שאין בית המקדש קיים, כנסת ישראל היא בבחינת נפילה. והנה, להבין זה, איך הוא למעלה כנסת ישראל דלעלא ושלמעלה - אין די באר. אך למטה, בכללות נשמות ישראל בירידתה להתלבש בגוף האדם בנפש הבהמית - יובן. כי הנה במתן תורה כתיב, "פנים בפנים דבר ה' עמכם" (דברים ה,ד), שהיה הקדוש ברוך הוא עם כנסת ישראל בבחינת 'פנים בפנים'. וכן היה כל זמן בית המקדש. ופנים של הנפש, דהינו כמו על דרך משל בגשמיות, שרואים בחוש שבפנים מתגלה ונראה כל החושים - ראייה שמיעה כו', לפי שהוא גלוי עקר חיותו של האדם. מה שאין כן באחור שלו, אינה מתגלה כי אם חיות מועט. כך על דרך משל בנפש האדם, מה שהוא עקר חיותה, ושם רצונה וחפצה האמתי בטבעה, נקרא בחינת 'פנים', מה שאין כן מה שאינו כל כך חפץ ורצון הנפש, אלא על צד ההכרח, או אגב גררא ובקרירות, הרי זה נקרא בחינת 'אחור' של הנפש, שאין שם אלא חיות מועט.

והנה, בזמן בית המקדש היה כללות נפשות ישראל בטבעם נמשכים לעבודת ה', לאהבה אותו ולדבקה בו מרצונם וחפצם האמתי, שזה עקר וחיות הנפש. ושאר צרכי העולם הזה, הגם שהיה גם כן אכילה ושתיה ומשא ומתן, מכל מקום לא היה אצלם כי אם על צד ההכרח ודרך עראי ובקרירות, שלא היה חיות הנפש בזה אלא דבר מועט. מה שאין כן בזמן שאין בית המקדש קיים, הוא להפך ממש, כי טבע נפש האדם למשך אחר צרכי הגוף ועניני עולם הזה, ואפלו מה שעושה טוב וסר מרע ומעורר את האהבה לה' לדבקה בו ובתורתו, הוא מצד יגיעת הנפש, שמיגע בעמל ויגיעה להתבונן בגדלת ה' ולהטות לבבו לעורר את האהבה... ונקרא בחינה זו 'אחור בפנים', "כי פנו אלי ערף" (ירמיהו ב,כז), פרוש, אפלו מה שפנו אלי, לפנימיות שלי, הוא בבחינת ערף, שהוא בחינת חיצוניות ואחורים, שאין שם אלא חיות מועט. והנה בחינה זו נקרא בחינת נפילה לגבי מהות הנפש, שמצד טבעה לפי מקור חצבה ראויה להיות בטבעה כשלהבת העולה מאליה לדבקה בו. אלא כל זה הוא לפי שנפלה וירדה בסתר המדרגות תחת ממשלת הגוף ונפש הבהמית, והיא אצלם במאסר ובגלות.

והנה יש בזה ב' בחינות: נופלים, וכפופים. כפופים הוא על דרך משל, כאדם שכופף ראשו וקומתו, אבל רגליו על עמדם עומדים. כך יש שהראש ומוחין שלו כפופים למטה ונמשכים אחר צרכי הגוף ועניני עולם הזה, אבל בחינת הרגלים שבו - דהינו מדרגה אחרונה שבו, שהוא ענין המעשה ב'סור מרע ועשה טוב" בפעל ממש, עדין עומדים על עמדם בשלמות להזהר בתכלית מן הרע עד קצה האחרון, אפלו מה שאדם דש בעקביו, כגון שקר וגסות הרוח כו'. וגם ב'ועשה טוב", בשמירת כל המצוות בתכלית כל פריטיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים. אבל כשגם בחינה זו אינה בשלמות, אפלו בדבר קל ודקדוק קל מדקדוקי סופרים, הרי זה נקרא מן הנופלים, שנפל מן רגליו לגמרי.

והנה, "עיני כל אליך ישרו", מצפים ומקוים לישעו, שעדין יש תוחלת ותקוה שיהיה החזרת פנים בפנים... רק ש'קרוב ה'... לכל אשר יקראהו באמת" דוקא, דהינו שישים אליו לבו. ועל ידי זה "רצון יראיו יעשה", פרוש שנעשה גם למטה רצון אצל יראיו, להיות גלוי פנימית הרצון ופנימית הלב להיות אליו יתברך בבחינת 'פנים בפנים'... "ואת שועתם ישמע" הוא בחינת "ויצעקו אל ה' בצר להם" (תהלים קו,ו), שעל ידי זה יושיעם וינטלם וינשאם למעלה מעלה".

(רבי שניאור זלמן מלאדי, 'לקוטי תורה' פרשת כי תצא, ד"ה "כי ההרים ימושו")

מהו ההבדל בין הנופלים לכפופים?

במה תלויה החזרה לעמדת הפנים בפנים ותקומת הנופלים והכפופים?

3. ברכות קריאת שמע וקריאת שמע

בברכות קריאת שמע אנחנו מתקדמים שלב נוסף לקראת האהבה. לקראת העמקת הקשר. קשר אמיתי איננו בנוי רק על התפעלות, על 'אהבה ממבט ראשון', אלא הוא חייב לנבוע מהיכרות מעמיקה והזדהות. בפסוקי דזמרה התמלאנו התלהבות ושירה ממעשה בריאתו של ה', חשנו שיש פלא בעולם - שהעולם נתון בידיו של ה' המקיים אותו בכל רגע, יש מאין. אך בברכות קריאת שמע אנחנו מעמיקים את ההבנה ועוסקים בצדדים המרוממים של העולם. ההתבוננות בעניינים אלו הופכת את הקשר שלנו לה' לעמוק וממשי יותר.

"פסוקי דזמרה המסתיימים בשירת הים, וברכות קריאת שמע המתחילות ביצירת האור וחדוש מעשי בראשית, הם פגישה אדירה של שני עולמות: עולם היצירה הרוחנית השירית, ועולם המחשבה והבריאה בדבר ה' המרום והמתנשא. שירי זמרה ורוממות מחשבה מתאחדים ומשביעים את לב עובד ה' המתהלך בארצות החיים".

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק, 'אורות התפילה' פרק ו פסקה יב)

"בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה, ובערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה" (ברכות פרק א, משנה ח). שתי הברכות שלפני קריאת שמע עוסקות בשני דברים מרוממים - א. המלאכים והעולמות העליונים. ב. הקשר הייחודי של עם ישראל לה' ע"י התורה והמצוות. שני הנושאים הללו מעוררים את הצד העמוק באהבה ובקשר שלנו לה'. הברכה שאחרי קריאת שמע - "גאל ישראל", העוסקת בגאולה ממצרים, קשורה גם היא ל"אהבת את ה' אלוהיך" שבקריאת שמע כפי שנראה להלן.

ברכת יוצר אור:

מלאכים זה דבר שנשמע לנו רחוק. רחוק מאוד. מה זה אומר? איפה הם בכלל, ומה לנו ולהם? רבים מאיתנו לא שמים לב שמדי יום אנחנו מתעסקים במלאכים. בכל תפילת שחרית אנחנו קוראים יותר מעמוד בסידור, שמדבר אך ורק על המלאכים. במקום לקרוא כמה פסוקים מסיפור הבריאה, ממתן תורה או מכל מיני דברים אחרים שאמורים להלהיב אותנו, אנחנו מדברים על כל מיני יצורים רוחניים כמו 'שרפים', 'אופנים' וכל מיני שמות תמוהים. למה? מה זה אמור לפעול בנו?

"התכן של ברכת יוצר הוא - בטול המלאכים, שרפים ואופנים. והמכון בזה הוא, שההתבוננות בעניינים אלו, פועלת גם בנפש הבהמית, שגם היא תהיה בטלה לאלקות.

ועל דרך משל, במלך בשר ודם, שגם איש המוני, שלהיותו פשוט ביותר אינו שייך שישגי גדלת המלך ויתפעל מזה, לפי שאין לו שום משג כלל בגדלת המלך, מכל מקום, כאשר רואה איך ששרים רבים ונכבדים משתחוים ובטלים להמלך, הנה זה גופא שרואה את בטול השרים, הרי זה פועל בטול גם באיש ההמוני. ועל דרך זה גם בנפש הבהמית, שהגם שמצד עצמו אין לו משג באלקות כלל, מכל מקום, על ידי שמתבונן ומשיג את בטול המלאכים, הרי זה פועל גם עליו".

(רבי מנחם מענדל שניאורסון, הרבי מליובאוויטש, 'תורת מנחם' חלק ל"א עמ' 61)

אנחנו, בני האדם, שקועים בעולם ובגוף גשמי, וממילא כל מה שאנחנו מסוגלים לקלוט הוא מה שנתפס בחושינו הגשמיים. אלף ואחד דברים סביבנו מטרידים אותנו ומשכיחים מאיתנו את בורא עולם. המלאכים לעומתנו חשים בכל רגע את היותם 'נבראים' וכל החושים הרוחניים שלהם קולטים את מציאות הבורא. והם לא רק מבינים את זה, אלא זה לגמרי שורף אותם באהבה ויראה לה'. אך למרות ההבדל העצום בינינו למלאכים,

יש לנו נקודה אחת משותפת ומשמעותית עד מאוד, והיא - ששנינו נבראים. שנינו יצירי כפיו של ה', העומדים ומסתכלים על ה' ועל גדולתו. הנקודה המשותפת הזו היא הבסיס לברכת "יוצר אור".

בברכת "יוצר אור" אנחנו מנסים להיכנס קצת לראש של המלאכים ולראות את הדברים מנקודת המבט שלהם. המלאכים מראים לנו מה היא העמדה האמיתית שבה הנברא אמור לעמוד בפני בוראו, ואם נתבונן בהם - נוכל גם אנחנו, למרות נתוני הפתיחה השונים, להיות "עונים באימה ואומרים ביראה".

בתורת החסידות מבואר שבינינו ובין המלאכים יש קשר עמוק יותר, שהוא מעין 'קשר דם'. היצרים והכוחות הבהמיים שיש בנו, הם בעצם ביטוי מגושם ונחות של הכוחות והדחפים הנעלים של המלאכים. שהרי, גם במלאך וגם באדם יש רצון להתענג וליהנות. אלא שאצל המלאך העונג הוא מזיו השכינה ומקרבת אלוקים, ואצל האדם העונג הוא ממאכל טעים או משנת צהריים ערבה. בברכת "יוצר אור" יהודי אמור להזכיר לעצמו - "מאין באת", שהמקור לכוחות ולדחפים שבתוכו הוא תשוקת האהבה של המלאכים. וכאשר נתחבר לעולמם של המלאכים, נוכל גם אנחנו לכוון את התשוקה שלנו לקדושה.

"על ידי ההתבוננות במקור חצבה ושרשה במרכבה העליונה שממנה נלקח הכח המתאווה שבנפשו הבהמית, איך שהם בטלים... ומתלהבים ומתלהטים בלהבת ושללהבת רשפי אש, לבטל ולהכלל באור אין סוף השופע עליהם, וממילא יאיר אור האהבה גם על כח המתאווה שבנפשו הבהמית שגלקחה משם, לעורר לבו להיות נעתק מעניינים ותענוגים גשמיים אשר נשקע בהם, ולהיות נמשך אחר שרשו, להבטל ולכלל באור ה'.

ולכן תקנו אנשי כנסת הגדולה ברכות קריאת שמע 'שתיים לפניה', ברכת יוצר אור, ששם נאמר ונשנה באריכות סדר המלאכים ושרפים וחייות, איך שהם בטלים לאורו יתברך. "יוצר משרתים" - שכמה אלפים ורבוא רבבות נבראים בכל יום, ומחמת תקף אהבתם כאש בוערת, כלים ונשרפים וחוזרים ומתחדשים... וכלם מעריצים ומקדישים מחמת השגתם, שיודעים ומשיגים שחיותם הנמשך להם וקיומם הוא מאתו יתברך".

(רבי שמואל מליובאוויטש, 'תורת שמואל' תרכ"ט ד"ה "ומקנה רב")

כיצד מתאר הרבי מהר"ש את התלהבותם של המלאכים, וממה היא נובעת?

ברכת "יוצר אור" עוסקת לא רק במעשה המלאכים, אלא גם בבריאת האור והמאורות. מכל חלקי הבריאה אנו מייחדים ברכה מיוחדת דווקא לבריאת האור. רבי נתן מברסלב מבאר מה היא המשמעות האמיתית של האור וכיצד ברכה זו מהווה הכנה לקריאת שמע.

"עקר ענין קריאת שמע הוא אמונת הרצון, שאנו מייחדים שמו יתברך ומאמינים שהכל ברצונו יתברך, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, שצריך "לארכא ולהארידו בד' דאחד, כדי להמליכו למעלה ולמטה ובד' רוחות העולם". להאמין שברא הכל יש מאין המחלט, ומנהיג הכל ברצונו יתברך. ועל כן צריכין אז למסור נפשו למות על קדוש השם, כי צריכין אז לבטל עצמו בתכלית הבטול בבחינת מיתה ממש על קדוש השם, כמו רבי עקיבא שיצתה נשמתו באחד... ובשביל זה מתחילין קדם קריאת שמע לברך אותו יתברך על המאורות אשר ברא ברצונו, דהינו ברכת "יוצר אור ובורא חשך", להעיד ולגלות ולפרסם בכל יום ויום מחדש, שהשם יתברך בעצמו ברא את האור ואת החשך, את היום ואת הלילה, וכל הגלגלים וחמה ולבנה וכוכבים וכל צבאם, ואין שום טבע כלל, הפך דעת

חכמי הטבע שאומרים שיש טבע, ותולין הכל בטבע ובאותות השמים, בחינת "שמו אותתם אתות" (תהילים ע"ד)... וזה עקר 'אור יום' בחינת 'ויקרא אלקים לאור יום' (בראשית א,ה), שצריכין שבכל יום יאיר ביותר בתוספת אור קדשה ודעת, כמו שכתוב שם. כי עקר הוא האמונה, דהינו אמונת הרצון, וכל מה שאנו מעידין ומפסמין שהוא יתברך ברא הכל ומנהיג הכל ברצונו, על ידי זה נתוסף אור וקדשה גדולה על האדם ועל כל העולם כלו ועל כל העולמות התלויים בו... כי זה ידוע, שעקר האור הוא אור הדעת האמתי, כמו שכתוב שיש "יתרון לחכמה מן הסכלות פיתרון האור מן החשך" (קהלת ב,יג), ועקר החכמה והדעת הוא לדעת האמת, שהכל מתנהג ברצונו יתברך..."

(רבי נתן מברסלב, 'ליקוטי הלכות', הלכות ברכות השחר הלכה ה פסקא כח)

מה פירוש "אמונת הרצון" עליה מדבר רבי נתן מברסלב?

בקריאת שמע אנחנו מכריזים "ה' אחד" ומכוונים לכך שגם אנחנו נהיה רק עם רצון אחד - לעבוד את ה' בכל לבבינו ובכל נפשנו. אנחנו מוסרים את הרצון שלנו לה' אחרי שבברכת 'וצר אור' הכרנו בכך שכל העולם כולו נתון ברצונו של ה'. ברכת 'וצר אור' מאירה עלינו ועל העולם אור של בהירות, לדעת שהעולם הוא מתחדש באופן תמידי ברצונו של ה'.

"המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית"

"וענין התחדשות זו הוא, כי הנה פתיב "והחיות רצוא ושוב" (יחזקאל א,יד). על דרך משל, החיות של רוח החיים שבאדם, שהוא דופק בלבו בבחינת 'רצוא ושוב', דהינו בחינת הסתלקות לחזור למקורו, ובחינת התפשטות להחיות האברים, כידוע, שמזה באה סבת הנשימה, וכן חזור חלילה, שמסתלק אחר שמתפשט, ואחר כך חוזר ומתפשט. וכך הוא בכל רגע, על כל נשימה ונשימה יש הסתלקות והתפשטות.

וכדגמא זאת הוא למעלה בחיות האלקי שבנבראים, בחינת 'רצוא ושוב'. וזהו "והחיות רצוא ושוב", דזה קאי על כללות החיות שבעולמות... וזהו ענין התחדשות החיות, כמאמר "מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית", שהרי כל רגע מסתלק החיות הראשון וחוזר ונמשך חיות חדש ממקורו, וכך הוא תמיד בחינת 'רצוא ושוב'."

(רבי שניאור זלמן מלאדי, 'ליקוטי תורה' פרשת חוקת ד"ה "על כן יאמרו המושלים")

תרגיל: עצור רגע ושב בשקט. הקשב לנשימתך ולפעימות הלב שלך. לאט, לאט. נסה לחוש את החיות ההולכת ובה לתוכך. זוהי ההתחדשות המתמדת!

ברכת אהבת עולם:

מי יותר קרוב לה, אנחנו או המלאכים? תלוי מאיזה צד מסתכלים. לכאורה, המלאכים יותר קרובים כי הרי הם רוחניים וכלים מרוב אהבה לה' כפי שלמדנו. ובכל זאת, מצד האמת, קדושת הנשמה היהודית גבוהה בהרבה מקדושתו של מלאך. וכך כותב בעל התניא בשם רבו המגיד ממעזריטש:

”כמו ששמעתי מרבותי, כי אלו נמצא מלאך אחד עומד במעמד עשרה מישראל ביחד, אף שאינם מדברים בדברי תורה, תפול עליו אמתה ופחד בלי גבול ותכלית, משכינתא דשריא עלייהו ומהשכינה השורה עליהם, עד שהיה מתבטל ממציאותו לגמרי”.

(רבי שניאור זלמן מלאדי, תניא 'אגרת הקודש' סימן כג)

עוצמת הקדושה שיש ביהודי היא כה גדולה עד שבמעמד עשרה מישראל, כשקדושה זו באה ביתר שאת, אין המלאך מסוגל לעמוד בזה והוא פשוט מתפוצץ. המלאך אמנם מסוגל לחוש את הקדושה הרבה יותר מאיתנו, אבל זה לא משנה את האמת - שאנחנו זכינו לקרבת אלוקים. וזהו תוכנה של ברכת 'אהבת עולם', הברכה השנייה בברכות קריאת שמע, כפי שמסביר בעל התניא במקום אחר:

”ויש דרך ישר לפני איש, שיהיה לכל נפש וקרוב הדבר מאד מאד, לעורר ולהאיר אור האהבה התקועה ומסתרת בלבו, להיות מאירה בתקף אורה כאש בוערה בהתגלות לבו ומחו, למסור נפשו לה' וגופו ומאדו בכל לב ובכל נפש ומאד מעמקא דלבא ומעומק הלבב באמת לאמתו, ובפרט בשעת קריאת שמע וברכותיה, כמו שיתבאר. והוא, כאשר ישים אל לבו מה שאמר הכתוב: ”כמים הפנים לפנים, כן לב האדם אל האדם” (משלי כו, יט). פרוש, כמו שכדמות וצורת הפנים שהאדם מראה בפנים, כן נראה לו שם בפנים אותה צורה עצמה, ככה ממש לב האדם הנאמן באהבתו לאיש אחר, הרי האהבה זו מעוררת אהבה בלב חברו אליו גם כן, להיות אוהבים נאמנים זה לזה, בפרט כשרואה אהבת חברו אליו.

והנה, זהו טבע הנהוג במדת כל אדם, אף אם שניהם שוים במעלה, ועל אחת כמה וכמה אם מלך גדול ורב מראה אהבתו הגדולה והעצומה לאיש הדיוט ונכזה ושפל אנשים ומגול המוטל באשפה, ויורד אליו ממקום כבודו עם כל שריו יחדו, ומקימו ומרימו מאשפתו, ומכניסו להיכל המלך חדר לפנים מחדר, מקום שאין כל עבד ושר נכנס לשם, ומתיחד עמו שם ביחוד וקרוב אמתית וחבוק ונשוק ואתדבקות רוחא ברוחא והתדבקות רוח ברוח) בכל לב ונפש, על אחת כמה וכמה שתתעורר ממילא האהבה כפולה ומכפלת בלב ההדיוט ושפל אנשים הזה אל נפש המלך, בהתקשרות הנפש ממש מלב ונפש מעמקא דלבא לאין קץ. ואף אם לבו כלב האבן, המס ימס והיה למים, ותשתפך נפשו כמים בכלות הנפש ממש לאהבת המלך.

והנה, ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה, וגדול יותר מאד בכפלי כפלים לאין קץ, עשה לנו אלהינו. כי ”לגדלתו אין חקר”, ואיהו ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין וממלא ומחיה כל העולמות, וסובב ומעל כל העולמות, ונודע מזהר הקדוש והאר”י ו”ל רבוי ההיכלות והעולמות עד אין מספר, ובכל עולם והיכל רבוא רבבות מלאכים לאין קץ ותכלית... וכלם שואלים ”איה מקום כבודו”, ועונים ”מלא כל הארץ כבודו” - הם ישראל עמו. כי הניח הקב”ה את העליונים ואת התחתונים, ולא בחר בכלם כי אם בישראל עמו, והוציאם ממצרים, ערות הארץ, מקום הזמא והטמאה, לא על ידי מלאך, ולא על ידי כו', אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו ירד לשם, כמו שכתוב: ”וארד להצילו וגו'” (שמות ג, ח), כדי לקרבם אליו בקרוב ויחוד אמתית, בהתקשרות הנפש ממש, בכחינת 'נשיקין' פה לפה, לדבר ה' זו הלכה, ואתדבקות רוחא ברוחא, היא השגת התורה ודיעת

רצונו וְחַכְמָתוֹ דְּכֹלָא חַד וְשֶׁהֵל אֶחָד מִמֶּנּוּ. וְגַם בְּבַחֲיַנְתָּ חֲבוּק, הוּא קִיּוֹם הַמְצוֹת
מַעֲשִׂיּוֹת בְּרַמְ"ח אֲבָרִים..."
(רבי שניאור זלמן מלאדי, תניא 'לקוטי אמרים' פרק מ"ו)

כיצד מבטא ה' את אהבתו המיוחדת לעם ישראל? הסבר.

האם הרגשת פעם שה' אוהב אותך באופן אישי? מתי, למה?

בכל בוקר אנחנו מזכירים לעצמנו מחדש עד כמה אנחנו קרובים לה'. קירבה עצומה שבאה מהבחירה שלו - "הבוחר בעמו ישראל באהבה". ייתכן שאני ממש לא ראוי לזה ואני מרגיש "מוטל באשפה" ו"שפל אנשים", אך בכל זאת "אהבת עולם אהבתנו" - ה' אוהב אותי ורוצה בי. לא בגלל מי שאני ומה שעשיתי, אלא פשוט כי הוא בחר בנו להיות עמו. אם נתבונן בזה באמת אנחנו אמורים לרקוד עד הגג. אהבה ללא תנאי וללא בקשת תמורה, אמורה לעורר בכל אחד רגש של הכרת הטוב ואהבה. וזוהי הנקודה שברכת 'אהבת עולם' באה לעורר בנו לפני "שמע ישראל" - ה' אוהב אותנו אז אנחנו אוהבים אותו.

"תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו למדת על כן ה' אלוקינו"

"וּבְעֵבוֹר שְׁאֲנַחְנוּ שׁוֹמְרִים חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, עַל כֵּן ה' הוּא אֱלֹהֵינוּ, וְלֹא אֱלוֹ שָׂאִין לָהֶם אֵלָא מִשְׁפָּטִים, הֵינּוּ מְצוּוֹת שְׁכָלִיּוֹת, וְהַשְׁכָּל לַפְעָמִים מִתְחַיֵּב לְהַפְדָּה, וְדִי לְמַכְיָן. וְזֶה "בְּשִׁכְבְּנוּ וּבְקוּמֵנוּ נְשִׁיחַ בְּחֻקֶּיהָ, וְנִשְׁמַח בְּדִבְרֵי תִלְמוּד תּוֹרָתָהּ", אִפְלוּ בְּמְצוּוֹת חֻקִּים. אֲבָל אֲמוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהַמְצוּוֹת אֲצֵלָם הוּא אֵךְ מְצוּוֹת שְׁכָלִיּוֹת, לָזֶה הֵם אֵינָם אֲמֵת, כִּי יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהַשְׁכָּל מְחַיֵּב לְהַפְדָּה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל עִם קִדְשׁוֹ הֵם שְׂמֵחִים בְּמְצוּוֹת הַחֻקִּים, וְזֶה "נְשִׁיחַ בְּחֻקֶּיהָ וְנִשְׁמַח בְּתִלְמוּד תּוֹרָתָהּ וּבְמְצוּוֹתֶיהָ לְעוֹלָם וָעֶד..."

(רבי יחיאל מיכל מזלטשוב, 'תורת המגיד מזלטשוב' ערך תפילה אות לד)

מדוע דווקא המצוות שאינם שכליות, מורות שה' הוא "אלוקינו"?

"אבינו אב הרחמן, המרחם רחם נא עלינו. ותן בלבינו בינה להבין ולהשכיל... ולא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד"

"פְּרוּשׁ, כִּי הֵנָּה כְּתִיב "כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחַי" (שמות לג, כ), וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל: "בְּחַיֵּיהֶם אֵינָם רוֹאִים, אֲבָל בְּמִיתָתָם רוֹאִים" (במדבר יד, כב). וְהַטַּעַם לְכַךָ הוּא, כִּי בְּחַיֵּיהֶם הַנֶּפֶשׁ מְלַבֶּשֶׁת בְּגוּף הַמְּכַסֶּה וּמְסַתֵּיר עֲלֵיו, לְהִיּוֹת נִרְאָה לוֹ זֶה הָעוֹלָם לִישׁ וְדָבָר בְּפָנָי עֲצָמוֹ. אֲבָל בְּצֵאת הַנֶּפֶשׁ מִהַגּוּף, אֲזִי רוֹאִים שְׂבָאָמַת מֵהוּתוֹ וְעֲצָמוֹתָיו יִתְבַרֵּךְ הוּא הֵיךְ וְיִהְיֶה בְּלִי שׁוּם שְׁנוּי, וְאִין שׁוּם דְּבָר יְכוּל לְהַלְבִּישׁוֹ כָּלִל וּלְהַסְתִּירוֹ, וּמֵה שֶׁהֵיךְ נִרְאָה לוֹ הָעוֹלָם לִישׁ וְדָבָר בְּפָנָי עֲצָמוֹ, הֵיךְ מִקַּח טַעוֹת לְגַמְרֵי. וְאֲזִי הַבוּשָׁה גְדוֹלָה עַד לְמָאֹד, עַל שֶׁכָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וּמַגְמוֹתָיו הֵיוּ בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם וּבְעֶסְקָיו, כְּאֵלוֹ הוּא דְּבָר בְּפָנָי עֲצָמוֹ מִמֶּנּוּ, וְהוּא חֲצָפָא וְהַעֲזָה גְדוֹלָה.

וְלָכֵן בְּקִשְׁתָּנוּ הָיָא: "בְּרַחֲמֶיהָ הַרְבִּים רַחֵם עָלֵינוּ, וְתֵן בְּלִבְנוּ בִינָה" - הֵינּוּ, לְהַבִּין דְּבָר מִתּוֹךְ דְּבָר, הֵינּוּ אֵךְ בְּעוֹד שֶׁהַנֶּשְׁמָה מְלַבֶּשׁ בְּגוּף, יְבִין וְיִשְׁפִּיל שְׂבָאָמַת הַכֹּל בְּטַל בְּתַכְלִית כְּמוֹ קִדְם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם בְּלִי שׁוּם שְׁנוּי מִמֶּנּוּ, וְאֵז "לֹא נְבוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד", בְּכַדֵּי שְׁלֵא יִהְיֶה אַחַר כֵּךְ הַבוּשָׁה לְעוֹלָם וָעֶד."

(רבי שניאור זלמן מלאדי, 'לקוטי תורה' פרשת אמור ד"ה "וספרתם לכם")

'שמע ישראל':

אחרי ההכנות המרובות אנו מגיעים סוף סוף לקריאת שמע. שני הפסוקים הראשונים: **"שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד. ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך"**, הם מוקד התוכן ועיקר המצווה בקריאת שמע. על הפסוק הראשון אף נפסק בהלכה ש"הקורא את 'שמע' ולא כיוון ליבו בפסוק ראשון שהוא 'שמע ישראל' - לא יצא ידי חובתו" (ש"ע אורח סי' ס' סעיף ה'). על משמעותם הפנימית של פסוקים יסודיים אלו נתעכב במקורות הבאים:

"צריך להאריך בחי"ת של 'אחד', כדי שימליך הקדוש ברוך הוא בשמים ובארץ, שלזה רומז החטוטרת שבאמצע גג החי"ת. ואריך בדל"ת של 'אחד' שעור שיחשוב שהקדוש ברוך הוא יחיד בעולמו, ומושל בארבע רוחות העולם".

(שולחן ערוך סימן ס"א סעיף ו)

"שמע" לשון הבנה, "ישראל" הוא בחינת הנשמה הנקרא ישראל, וכל אחד צריך לומר לנשמה: שמע והבן אתה ישראל, בחינת הנשמה, "ה' אלקינו" - ה' שהוא פרושו "היה הוה ויהיה" ברגע אחד, שהוא למעלה מהשכל, הוא "אלהינו", הינו כחנו וחינונו. "ה' אחד", הוא כלא חד (וכן הח' הוא ז' רקיעים והארץ, והד' הוא ד' רוחות העולם, שהם בטלים ליחודו יתברך המרמז באות א'), ובחינת נשמה זו הנקרא "ישראל", נתאחד עם ה' ברוך הוא. וכשיתבונן כך מזה, נתעורר מדת האהבה לה' יתברך, וזהו "ואהבת את ה' אלקיך".

(רבי שניאור זלמן מלאדי, 'לקוטי תורה' דרושים לראש השנה ד"ה "שובה ישראל" ועוד)

בפירוש זה מבאר בעל התניא את המשמעות הפנימית של פסוק "שמע ישראל". ב"שמע ישראל" אנחנו לא רק מקבלים על עצמנו את עול מלכות ה' או מבטאים את האמונה בו. ב"שמע ישראל" אנחנו בעצם אומרים שאין לנו עוד דבר בעולם חוץ מה'. ה' הוא המציאות היחידה, ואנחנו לגמרי שייכים אליו. הנשמה שלנו מאוחדת עם ה' אחד. ההכרה הזו מוליכה אותנו היישר אל הפסוק הבא, אל "אהבת את ה' אלוהיך".

מה זה בכלל אומר לאהוב? אהבה זה רק משהו שמיימי וכובש? ואם אני לא מתמלא בהצפת רגשות, אז זה אומר שאני לא אוהב? אהבת ה' היא אחת מהמצוות התמידיות, שאנחנו מצווים לעשות אותם כל הזמן, אבל איך זה נראה 'לאהוב את ה' המקורות הבאים יבהירו לנו מעט את התמונה:

"...ואהבת את ה' אלקיך" - והחוקרים ואבן עזרא. אברבנל מקשים, איך שיהי צווי על אהבה, שהיא תלויה בטבע האוהב? ובדאי להנטבעים בטבע היא קושיא. אבל בני ישראל הם מוכנים למסור נפשם למעלה מן הטבע. ובאמת כפי מציאות מסירת הנפש באיש ישראל, כך גדר האהבה אצלו. ולכן, אחר מסירות נפש באחד, כתיב "ואהבת". ובאמת בעולם הזה יש אהבות רבות, כל אחד לפי טבעו, אבל אהבה אמיתית בעצם צריך להיות בכל בריה, להיות נמשך אחר בוראו, והיא אהבה בעצם. אך הקדוש ברוך הוא הסתיר האמת על ידי התלבשות כל דבר בטבע, והרצונות המסתעפים על יד הטבע מסתירין רצון האמת, ועל זה אמרו "בטל רצונך מפני רצונו" (אבות ב,ד); פרוש, כדי שיתגלה לה רצון האמת אליו, יתברך שמו. וכן הפרוש מסירות נפש, 'נפש' הוא רצון, ועל ידי בטול הרצונות שלא לה' המה, אז זוכה להתגלות רצון האמת".

(רבי יהודה אריה לייב מגור, 'שפת אמת' ואתחנן תרנ"ג)

כיצד עונה השפת אמת על שאלת החוקרים?

מה הקשר בין 'מסירות נפש' ואהבה?

האהבה היא ההתמסרות. אם אני רוצה דבר באמת ומוכן להתמסר עבורו, פירושו של דבר שאני אוהב אותו. לאהוב את ה' פירושו לרצות בו, ולא ברצון טבעי ואנושי שנובע מרווחים ואינטרסים, אלא ברצון אמיתי ומוחלט שנובע מהנשמה שהיא למעלה מן הטבע. הרצון לה' והאהבה אליו כבר טבועים בנשמה, ולכן ניתן לצוות אותנו עליהם. כי כל מה שאנחנו צריכים לעשות זה להוריד כל מיני מסכים ורצונות צדדיים, ולגלות את מסירות הנפש והרצון לה'.

הרצון והאהבה לה' יכולים להופיע בכל מיני רמות. החל מהרמה הפשוטה - של רצון להיות טוב יותר בעיני ה' ולעשות את רצונו, ועד לרמה של תשוקה אדירה לקרבת אלוקים. על בעל התניא עצמו מסופר (היום יום"ח כסלו), שלעיתים בשעת דביקות והתעלות היה אומר: "איני חפץ מאומה. איני רוצה בגן העדן שלך, איני רוצה בעולם הבא שלך - כי אם אותך לבד". את תשוקת האהבה הזו מבאר בעל התניא בקטע הבא:

"וְאֶהְבֶּתָּ" אֵינוֹ צוּוֵי עַל מֵדַת הָאֱהָבָה טְבֻעִית שְׁבֻלָב, כִּי הָרִי מֵדַת אֱהָבָה זֶה הַטְבֻעִית וְדַאי מְסֻתֶרֶת בְּלֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. אֲלֵא "וְאֶהְבֶּתָּ" מְלֻשׁוֹן 'אָבָה', שֶׁהוּא פְּרוּשׁוֹ הַרְצוֹן. לְפִי שֶׁהַרְצוֹן הוּא פְּנִימִית הַמְדוּת, כְּמוֹ שֶׁאֲנִי רוֹאִים בְּחוּשׁ, שֶׁהַרְצוֹן מְנַהֵג הַמְדוּת שֶׁל אָדָם, שֶׁאֲפִלוּ אִם יֵשׁ לְפָנָיו דְּבַר שֵׁשׁ בּוֹ תַעֲנוּג לְפִי טְבֻעַ הַמְדוּת, אִם מְסַלֵּק רְצוֹנוֹ מִמֶּנּוּ מְפַנֵּי אִיזָה טַעַם וְדַעַת, אֵינוֹ מְקַבֵּל נַחַת וְתַעֲנוּג מִמֶּנּוּ. וְכֵן לְהַפְךָ, אִם יֵשׁ לְפָנָיו חֶסֶד וְשְׁלוֹם דְּבַר שֶׁל צַעַר וְיִסּוּרִים, וְהוּא עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ לְכָה, אֵינוֹ מְרַגֵּשׁ הַיִּסּוּרִים כָּל כָּף. וְהָרִי הַמְדוּת תְּלוּיִם בְּרְצוֹן, וְהֵינּוּ שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת וְחִיּוּתָם. וְעַל זֶה מְצֻוֶה הַכְּתוּב - לְהַפְךָ רְצוֹנוֹ וְתִשְׁקָתוֹ וְחִפְצוֹ לְאֱהָבָה אֶת ה', שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ חִפְצֵן וְרְצוֹן אַחֵר זוּלָתוֹ, וְכְמוֹ שֶׁכְּתוּב: "מִי לִי בְשָׂמַיִם, וְעַמְּךָ לֹא חִפְצָתִי בְּאַרְצֵךְ, כִּלְהַ שְׂאֵרֵי וּלְבַבִּי" (תהילים עג, כה-1).

וְהָאִיךָ יִהְיֶה הַדְרֵךְ לְאֱהָבָה זֶה וְרְצוֹן זֶה? הַקְּדִים הַכְּתוּב פְּסוּק "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", לְהַתְּבַוֵּן הֵיטֵב וְלִשׁוֹם עַל לְבוֹ אִיךָ שֶׁהוּא יִתְבַרֵךְ 'אֶחָד' בְּשָׂמַיִם וּבְאַרְצֵךְ, מְפַנֵּי שֶׁהֵם בְּטָלִים אֵלָיו יִתְבַרֵךְ, "דְּכֻלָּא קָמִיָּה כְּלָא חֲשִׁיב" וְשֶׁכֵּן לְפָנָיו אֵינֶם נַחֲשִׁיבִים... וְכֹאֲשֶׁר יִתְבַוֵּן הֵיטֵב בְּדְבָרִים הָאֵלֶּה, וְיִהְיוּ נִקְבְּעִים בְּלִבּוֹ בְּאֵמֶת, אֲזִי לֹא יִחְפּוֹץ חִפְצֵן אַחֵר וְרְצוֹן זוּלָתוֹ יִתְבַרֵךְ. וְכְמוֹ שֶׁכְּתוּב "מִי לִי בְשָׂמַיִם", שֶׁהֵם תַעֲנוּגִים וְרוּחָנִיִּים, "וְעַמְּךָ לֹא חִפְצָתִי בְּאַרְצֵךְ", שֶׁהֵם תַעֲנוּגִים גְּשָׁמִיִּים, לְפִי שֶׁהַכֵּל הוּא בְּחִינַת מְקוֹם וְזִמְן, אֲפִלוּ כָּל הַשְּׂגוֹת שֶׁמְשִׁיגִים בְּעוֹלָם הַזֶּה הֵם נּוֹפְלִים תַּחַת מְקוֹם וְזִמְן. וְאִי לְזֹאת, "כִּלְהַ שְׂאֵרֵי וּלְבַבִּי", לְהִיּוֹת "צוּר לְבַבִּי", לְהִיּוֹת בְּטָל אֵלָיו יִתְבַרֵךְ, לְדְבִקָּה בּוֹ לְבָדוֹ יִתְבַרֵךְ.

(רבי שניאור זלמן מלאדי, 'לקוטי תורה' פרשת בהעלותך ד"ה "בהעלותך")

הנשמה שלנו חפצה כל הזמן להתקרב לה', ורק רצונות הגוף ובלבולי העולם משכיחים זאת מאיתנו. כאשר אנחנו מגלים את הרצון והאהבה לה', אנחנו בעצם משחררים את הנשמה מכל הרצונות החיצוניים שהגבילו והצרו לה כל הזמן. קריאת שמע וגילוי האהבה הם בעצם 'ציאת מצרים' של הנשמה, כפי שמבואר במקור הבא:

"וְהִנֵּה בְּכָל דּוֹר וְדוֹר וְכָל יוֹם וְיוֹם חֵיב אָדָם לְרָאוֹת עֲצֻמוֹ כְּאֵלּוּ הוּא יֵצֵא הַיּוֹם מִמִּצְרַיִם. וְהִיא יֵצִיאֵת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית מִמִּצְרַיִם הַגּוֹף 'מִשְׁכַּא דְּחוּיָא' וְעוֹר הַנְּחָשׁ - רִמְזוֹ לְחֻטָּא עֵץ הַדַּעַת שֶׁהִבִּיא טְמֵאָה לְגוֹף הָאָדָם לְכֻלָּל בְּיַחְדוּד וְאַחֲרוּתוֹ אֹרֵן אֵינִן סוּף בְּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמְצוֹת בְּכֻלָּל, וּבְפֶרֶט בְּקַבְּלַת מְלֻכוֹת שְׂמַיִם בְּקִרְיַת שְׂמַע, שֶׁבָּהּ מְקַבֵּל וּמְמַשֵּׂה עָלָיו יַחְדוּדוֹ יִתְבַרֵךְ בְּפִרוּשׁ, בְּאֵמֶרוֹ "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד"... וְלִזְזָה אֵינִן מוֹנֵעַ לָנוּ מִדְּבִקוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּיַחְדוּדוֹ וְאוּרוֹ יִתְבַרֵךְ אֲלֵא הַרְצוֹן, שֶׁאִם אֵינִן הָאָדָם רוֹצֵה כְּלָל, חֶסֶד וְשְׁלוֹם, לְדְבִקָּה בּוֹ כו'. אֲבָל מִדֵּי שְׂרוּצָה וּמְקַבֵּל וּמְמַשֵּׂה עָלָיו אֱלֹהוֹתוֹ יִתְבַרֵךְ, וְאוֹמֵר "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", הָרִי מִמִּילָא נְכֻלָּת לְנֶפֶשׁ בְּיַחְדוּדוֹ יִתְבַרֵךְ... וְהִיא בְּחִינַת יֵצִיאֵת מִצְרַיִם, וְלִכְן תִּקְנוּ פְּרִשְׁת יֵצִיאֵת מִצְרַיִם

בשעת קריאת שמע דוקא, אף שהיא מצוה בפני עצמה, ולא ממצות קריאת שמע, כדאיתא בגמרא ופוסקים, אלא מפני שהן דבר אחד ממש".
(רבי שניאור זלמן מלאדי, תניא 'ליקוטי אמרים' פרק מז)

מדוע תיקנו את זכירת יציאת מצרים לצד קריאת שמע?

"אמת ויציב ... הדבר הזה עלינו"

"והנה אחר קריאת שמע אומרים 'אמת ויציב וכו' ונחמד ונעים ונורא וכו' הדבר הזה עלינו'... 'הדבר הזה' היא התורה, ששרשה מאד נעלה, אלא שנתלבשה בדברים גשמיים. שלכן נמשלה התורה למים, שיורדים ממקום גבה למקום נמוך. וזאת ישיב אל לבו: אמת הוא שאין אני ראוי מצד עצמי לעלות ולהתכלל באור ה' ולהשיב את הנפש ממטה למעלה, כי 'מי יעלה בהר ה'', אבל מכל מקום, הרי אור אין סוף ברוך הוא מצד עצמו ממילא ומאליו נמשך גם למטה, ששורה ומתגלה בתורה... וזהו פרוש 'אמת ויציב', שמאריכין לאשר ולקיים את הדבר הזה 'עלינו ועל אבותינו כו' על הראשונים', וממשיכים למעלה 'אמת ויציב ונכון וכו' ונחמד ונעים', להיות המשכת אור אין סוף ברוך הוא שורה ומתגלה באור תורה".

(רבי שניאור זלמן מלאדי, 'תורה אור' פרשת ויחי ד"ה "יהודה אתה")

מכת גרזן

יהודי פשוט שעבודתו היתה לחטוב עצים, התקשה: מדוע אותיות ע' וד' שב"שמע ישראל" גדולות יותר משאר האותיות. הוא לא הצליח להבין את העניין, ומכיוון שקושיא זו הטרידה אותו מאוד, פנה לגדולי הרבנים. הוא שמע הסברים, שאותיות אלו מצטרפות למילה "עד" - לרמז על כך שאנו מעידים על אחדות ה', או מצטרפות למילה "דע" - לומר שלא מספיקה רק האמונה אלא צריך גם ידיעה, אך למוחו של היהודי לא נכנסו ההסברים הללו. עם שאלה זו הגיע אף לבעל התניא. בעל התניא ראה תיכף עם מי יש לו עסק ושאל אותו: "זכי יודע אתה כיצד נראים כלי עבודה בגרזן?" "ודאי", היתה תשובתו, "הרי בהם אני עובד." "ראה", אמר לו בעל התניא, "אותיות אלו דומות לגרזן. ללמדך שצריך ליטול את ה"שמע ישראל" ולהחדיר למוח וללב כמו במכת גרזן!" תשובה זו סיפקה את אותו יהודי פשוט.

(גאון וחסיד)

קריאת שמע שעל המיטה

החסיד ר' יצחק 'המתמיד' הגיע פעם לאיזו אכסניה. בעל האכסניה יצא לקבל את פניו ושאלו מה ירצה לאכול. ר' יצחק השיב לו שאין ברצונו לאכול, היות והוא עייף מאוד. רצונו רק בחדר מסודר כדי שיוכל מיד ללכת לישון. בעל הבית סידר עבורו חדר נאות, ור' יצחק נכנס לשם. כעבור שעה, חלף בעל הבית ליד החדר וראה כי בוקע ממנו אור. הוא תמה בליבו, הרי החסיד אמר לו שברצונו לפרוש לישון מיד... כעבור כמה שעות שוב עבר בעל האכסניה, ועדיין בקע האור מאותו חדר. רק לפנות בוקר כבה האור. למחרת בבוקר שאל בעל האכסניה את ר' יצחק: "הרי אמש לא רצית אפילו לאכול וטענת שהינך עייף, ומדוע זה לא הלכת לישון ועד לפנות בוקר האור דלק בחדרך?" השיבו ר' יצחק: "אמנם הייתי עייף, אבל צריכים הרי לקרוא קריאת שמע שעל המיטה..."

(ר' מענדל)

"בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"

בְּכָל לִבְבְּךָ

אהבת ה' "בְּכָל לִבְבְּךָ" היא בתנועה של "רצוא" והעלאה מלמטה למעלה, שירגש צמאון לפלל באלקות כי הוא חיי החיים האמתיים - "לאהבה את ה' אלקיך, כי הוא חייך".

ההעלאה והרצוא הוא מיסוד האש שמקומו בלב, וההעלאה מתיחסת ללב, כמו שנאמר: "אם ישים אליו לבו" (איוב לה, יד).

באהבה זו מבררים גם את הנפש הבהמית, כמאמר חז"ל: "בְּכָל לִבְבְּךָ - בשני יצריך", שכל כח ועצם הלהב של כל מיני יצר הרע שבעולם הזה - יתהפך כלו לעבודת ה'.

בְּכָל נַפְשְׁךָ

אהבת ה' "בְּכָל נַפְשְׁךָ" היא בתנועה של "שוב" - להמשיך אלקות מלמעלה למטה על ידי תורה ומצוות, לקשר את כל כחות נפשו שכלו ומדותיו וכן את ה"לבושים" - מחשבה דבור ומעשה - לקיום רצון ה' בעולם הזה.

אהבת "בְּכָל נַפְשְׁךָ" קשורה יותר לנפש האלקית בפני עצמה, שיש לה קרוב ודבקות עצמית בה' כבן לאביו, בשונה מאהבת "בְּכָל לִבְבְּךָ" שהיא צמאון שקשור לברור הנפש הבהמית, שהוא כמו רחוק שנעשה קרוב.

ומה שפרשו חז"ל "בְּכָל נַפְשְׁךָ" - אפלו נוטל את נפשך, הכונה שעסק התורה ומצוות יהיה בכל תנאי ובכל מצב עד כדי מסירות נפש; אבל עקר המבקש של אהבת "בְּכָל נַפְשְׁךָ" הוא, לגלות את ה' בתוך העולם.

בְּכָל מְאֹדְךָ

אהבת ה' "בְּכָל מְאֹדְךָ" היא אהבה בלי גבול, כי "מאד" מורה על רבוי בלתי מגבל.

אהבה זו היא מהתבוננות שהאלקות שביחס לעולמות הוא רק הארה מצמצמת מ"אור אין סוף", וכן בהתבוננות של האדם עד כמה הוא רחוק מה' מחמת נפשו הבהמית והעולם הזה.

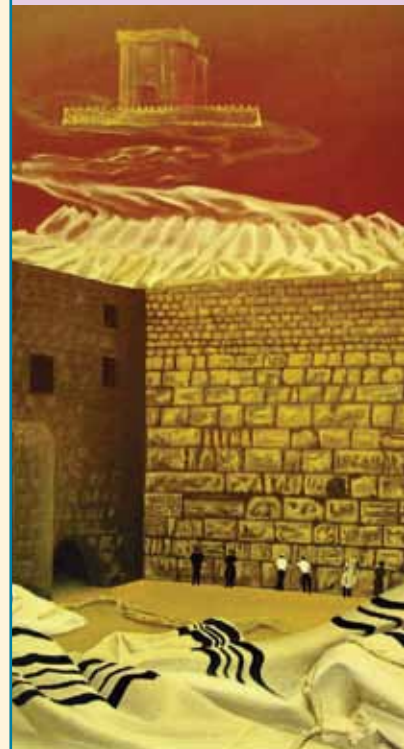
וההתבוננות מעוררת את האדם לעבודת ה' ללא הגבלות, שגם הצמאון וה"רצוא" שלו הוא בלי גבול, וגם ה"שוב" - למוד התורה וקיום המצוות - הוא למעלה ממדידה והגבלה.

אהבה זו היא גלוי של עצם הנפש - דרגת ה"יחידה" - שרצון ה' הוא רצונה ממש.

התפרצות אהבה זו היא כמו מי נהר ששמו להם מעצור בהלוחם, וכשמתגברים עליו אז רצים בשטף גדול.

ודברי חז"ל "בְּכָל מְאֹדְךָ" - בכל ממונה מלמדים, שנתנית צדקה מסייעת להגיע לאהבה עצומה זו, על ידי שמרחם על העני הקב"ה מרחם עליו, ונותן לו כח שיוכל להתקשר אליו בכל מאדו - בלי גבול.

(מתומצת מתוך ספר הערכים חב"ד חלק א' עמוד ת"ב ואילך, ערך "אהבת ה' - בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך")

4. שמונה עשרה

אחרי שהתעוררנו להודות לה' ב"מודה אני" ובברכות השחר, התפעלנו מגדולתו וממעשי הבריאה בפסוקי דזמרה, העמקנו את הקשר עם ה' בתודעה העמוקה שבברכות קריאת שמע, ואף גילינו את האהבה העצומה שבתוכנו ב"שמע ישראל" - יש לנו עדיין לאן להגיע - לתפילת העמידה. תפילת שמונה עשרה, תפילת העמידה, היא השיא של התפילה ופסגת הסולם. בחלק זה של התפילה אנחנו נמצאים בקירבה הגדולה ביותר לה' ומדברים איתו "פנים אל פנים". את משמעותה הפנימית של העמידה מול ה' מבאר האוהב ישראל מאפסא במקור הבא:

"הָאָדָם כְּשֶׁמֶתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל, קֹדֶם שֶׁמִּגִּיעַ לְתַפִּילַת הָעֲמִידָה, שֶׁהוּא תַפִּילַת י"ח, אֵז הוֹלֵךְ דְּרֹךְ הַשְּׁתַּלְשָׁלוֹת הָעוֹלָמוֹת. עַל יְדֵי הַשִּׁירוֹת וְהַתְּשַׁבְּחוֹת שְׂאוֹמֵר, וּפְסוּקֵי דְזִמְרָא, מְשִׁיג הָאָדָם בְּכָל פַּעַם שֶׁכָּל גְּדוֹל בְּיוֹתֵר דְּרֹךְ מַדּוֹת הַקְּדוּשׁוֹת, אֲבָל עֲדִין לֹא הִגִּיעַ לְדַבֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ בְּעֵצְמוֹ, לְהִיּוֹת דְּבוּק אֶצְלוֹ מִמַּשׁ בְּלִי שׁוּם הַבְּדֵל מִסֶּדֶךְ וְחֵלֶל, אֶפְלוֹ שֶׁל קִרְשָׁה עֲלִיוֹנָה, זוֹלַת אוֹרוֹ שֶׁל אֵין סוּף הַפְּשׁוּט בְּלִבְדּוֹ. וְלִכֵּן נִקְרָא וּתַפִּילַת עֲמִידָה עוֹלָם 'אַצִּילוֹת', הוּא מְלִשׁוֹן אֶצְלוֹ, הֵינּוּ שֶׁהָאָדָם עוֹמֵד אֶצְלוֹ יִתְפַּרֵּךְ כְּבִיכּוֹל, וְזוֹ דְּוָקָא בְּתַפִּילַת י"ח... מַה שְׂאִין בֵּן קֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ לְתַפִּילַת י"ח אֵינּוּ דְבוּק עֲדִין עִם הַמֶּלֶךְ... וְלִכֵּךְ נִקְרָא תַפִּילַת י"ח 'תַפִּילַת הָעֲמִידָה', כִּי שֵׁם הָאָדָם עוֹמֵד לְפָנָי רַבּוֹ. ו"מְלִכּוּתָא דְרַקִּיעַ כְּעִין מְלִכּוּתָא דְאַרְעָא" וּמְלִכּוּת הַשָּׁמַיִם דּוּמָה לְמְלִכּוּת הָאָרֶץ, כְּמִלְךָ בְּשָׂר וְדָם, אֲשֶׁר כָּל מִי שְׂרוּצָה לְבוֹא אֶל חֲצַר הַמֶּלֶךְ פְּנִימָה, אֵז הוֹלֵךְ מִקְדָּם מְחַצֵּר לְחֲצַר, וּמְחַצֵּר לְטַרְקֵל, וּמְטַרְקֵל לְפִלְטָרִין, וּמְפִלְטָרִין לְחֲדָר בֵּית הַמֶּלֶךְ. וְכִשְׂיִבּוֹא לְפָנָי הַמֶּלֶךְ מִמַּשׁ, אֵז הוּא בְּבַחֲיִנַת עוֹמֵד וְלֹא הוֹלֵךְ, כִּי תַכְלִית הַהֲלִיכּוֹת שֶׁלוֹ מִקְדָּם הִיָּה רַק לְהִיּוֹת בְּבַחֲיִנַת עוֹמֵד לְפָנָי הַמֶּלֶךְ. כְּמוֹ כֵּן הוּא דְרֹךְ תַפִּלוֹתֵינוּ לְפָנָי מְלַכְנּוּ בּוֹרְאֵנוּ יוֹצְרֵנוּ יִתְפַּרֵּךְ: צְרִיכִין אָנוּ מִקְדָּם לְעֵלוֹת מִמְדַּרְגָּה לְמְדַרְגָּה, וְאָנוּ הוֹלְכִים מֵהֵיכָל לְהֵיכָל... עַד שְׂאֵנוּ מַגִּיעִים וּבָאִים לְהֵיכָל קֹדְשֵׁי קֹדְשִׁים, וּמִשָּׁם בָּאִים לְמְלִכּוֹת דְאַצִּילוֹת. וְכִשְׂאָנוּ בָּאִים שָׁמָּה, אָנוּ עוֹמְדִים לְפָנָי יוֹצְרֵנוּ יִתְפַּרֵּךְ, וְשׁוֹב אֵין אָנוּ נִקְרָאִים הוֹלְכִים כִּי אִם עוֹמְדִים, וְלָזָה נִקְרָאת תַפִּילַת שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה 'תַפִּילַת הָעֲמִידָה'."

(רבי אברהם יהושע העשיל מאפסא, 'אוהב ישראל' פרשת נצבים)

למה ב'שמונה עשרה' אנחנו מפסיקים ללכת?

עניינה של תפילת שמונה עשרה הוא כשמה - "עמידה", פשוט לעמוד קרוב קרוב אצל ה'. כמו ילד קטן שרוצה שאמא תרים אותו והוא מלא בתשוקה וגעגועים. ואז, ברגע שאמא מרימה אותו משתחרר שקט. כי כשהילד בידיים של אמא הוא כבר לא צריך עוד שום דבר, הוא פשוט נמצא. באותו אופן בכל מהלך התפילה אנחנו חותרים ומבקשים, מתעוררים וצועקים לזכות להתקרב לה'. ואז, כשמגיעה הקירבה הגדולה, אנחנו נעמדים דום - לא זזים, לא מרימים את הקול ולא הולכים לשום מקום. רק עומדים עם ה'.

בתפילת שמונה עשרה אנחנו נמצאים בעמדה של התבטלות וכניעה בפני ה'. זו הסיבה שאנחנו משתחוים מספר פעמים במהלך תפילת העמידה, וכך גם מובא בהלכה בשולחן ערוך: **"עומד כעבד לפני רבו, באימה ביראה ובפחד"** (או"ח הל' תפילה, סי' צה סעיף ג). הביטול שבתפילת שמונה עשרה שונה באופן מהותי מהביטול שבו פתחנו את התפילה, ב'מודה אני'. את ההבדל בין שתי דרגות הביטול מסביר הרבי מליובאוויטש במקור הבא:

"הַתְּחִלַּת הָעֲבוּדָה הִיא בְּאַמִּירַת "מוֹדָה אֲנִי", "הוֹדוּ לַה'", וְאַחַר כֵּךְ הִיא הָעֲבוּדָה שֶׁל פְּסוּקֵי דְזִמְרָה, עַד לְהַבְטוּלָה שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע בְּבַחֲיִנַת "בְּכָל מְאֹדָךְ", וְעַד לְהַבְטוּלָה שֶׁל שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה, שֶׁהוּא בְּבַחֲיִנַת בְּטוּל בְּמִצִּיאוֹת, וְכִמוֹ שְׁנַתְּפָאָר

בענין הבטול של שמונה עשרה, שהוא בטול שלמעלה מטעם ודעת, בחינת פנימיות הלב... והינו לפי שהוא בבטול כל מציאותו לגמרי".

(רבי מנחם מענדל שניאורסון, הרבי מליובאוויטש, ד"ה "להבין ההפרש בין נרות חנוכה לנרות שבת" תשי"ט)

יש אנשים שמתמסרים לדבר מסוים, עד שהדבר הזה כובש אותם לגמרי. הם לגמרי שוכחים מעצמם, וכל מה שיש להם בחיים זו המטרה והעניין שאליו הם התמסרו. ההתמסרות הזו דומה לרמה הגבוהה יותר של ההתבטלות לה' - "ביטול כל מציאותו לגמרי" - כאשר האדם שוכח מרצונותיו האישיים וכל מה שחי בתוכו זה לעבוד את ה'. זו התמסרות שמעבר להבנה והיא לא נובעת מהיגיון והסברים, אלא משייכות פנימית עמוקה.

לעומת ההתמסרות הזו, יש דרגה פשוטה יותר של התבטלות לה' - דרגה של קבלת עול. גם אם אני רוצה דברים אחרים, ובאמת עבודת ה' לא בוערת בתוכי, אני מבטל את רצונותי האישיים למען רצון ה'. אני מכופף את עצמי ושם את עצמי בצד, כי אני מודה שה' חשוב יותר ועלי להתבטל אליו.

תפילת שמונה עשרה מבטאת את המפגש הקרוב וההתמסרות המוחלטת לה'. ואילו "מודה אני" מבטא את הביטול הראשוני של הקבלת עול.

בתפילת שמונה עשרה אנחנו מבטלים את המציאות הפרטית שלנו ומתאחדים לגמרי עם ה'. וההתבטלות הזו באה על גבי כל עבודת הלב שעשינו מתחילת התפילה, ובעיקר - על בסיס הביטול וההודאה שאיתם פתחנו את היום ב"מודה אני".

ההסברים הנפלאים הללו על תפילת שמונה עשרה, מעוררים שאלה פשוטה ומתבקשת: אם כל העניין של פסגת התפילה, תפילת העמידה, זה להתבטל ולהידבק לה', למה אנחנו מבקשים שם אינסוף בקשות עבור עצמנו? הרי אנחנו מתבטלים לה' ושוכחים מעצמנו, אז איך מעניינים אותנו החולים, הגשם או הדעת של עצמנו? לשאלה הזו מתייחס הרבי מליובאוויטש בהמשך דבריו:

"והגם שבתפילת שמונה עשרה ישנו ענין בקשת צרכיו, ולכאורה הרי זה הפך ענין הבטול במציאות - הנה הענין בזה, שעל ידי הקדמת העבודה של קריאת שמע בכחינת "בכל מאדך", אזי אינו מציאות לעצמו כלל... ולכן גם בקשת צרכיו הפרטים אינה בסתירה לענין הבטול במציאות".

מי שבאמת מסור לה', גם כשהוא מבקש משהו, הוא לא מבקש זאת עבור עצמו אלא עבור המטרה שלמענה הוא חי. הוא צריך אוכל כדי לעבוד את ה', הוא צריך בריאות כדי לעבוד את ה', והוא צריך דעת וחכמה כדי לעבוד את ה'. צרכיו הפרטיים כבר אינם פרטיים אלא צורך עבודת ה'. וכך מבאר הרבי מליובאוויטש במקום אחר:

"מכיון שלכל יהודי יש ניצוצות קדשה השייכים לנשמתו, והוא זה שעליו דווקא מטל לבררם - שהם מלבשים בענינים גשמיים שהקדוש ברוך הוא יעד לחלקו ולעבודתו - בגלל זה מבקש יהודי מהקדוש ברוך הוא שישפיע לו דברים אלו ("צרכיו"), בכדי שהוא יוכל לבצע את עבודתו המטלת עליו.

נמצא, שזה שיהודי מבקש בתחנונים שהקדוש ברוך הוא יתן לו את צרכיו הגשמיים והרוחניים, אף על פי שבחיצונות הוא מצד שנוגעים לו ענייני בני חיי ומזוני ומציאותו האישית, אבל האמת והפנימיות דהשפיכת הנפש היא לעשות מהדברים הגשמיים דירה לו יתברך".

(רבי מנחם מענדל שניאורסון, הרבי מליובאוויטש, 'שערי תפילה' סימן ח)

אחרי שהגענו לשיא ולתפילת העמידה, התפילה אינה מסתיימת. טיפסנו בסולם, עלינו ועלינו, ועכשיו מה? קטעי התפילה שאחרי שמונה עשרה הם בעצם הירידה בסולם. אנחנו יורדים חזרה לעולם אבל לא בידיים ריקות. משמעות החלקים החותמים את התפילה, היא הורדת השפע וקרבת אלוקים לה זכינו בתפילה, אל תוך עולמנו הרגיל. הרי כל עניינה של התפילה הוא לשנות אותנו מבפנים ולהשפיע לנו על החיים. ולכן, ישנה חשיבות מיוחדת גם לסיום התפילה, שמקשרת את כל מה שחווינו בתפילה עם חיינו היום יומיים.

"אתה חונן לאדם דעת"

"הנה ידוע מענין דעת, שאיננה נמנית למדה בפני עצמה, אלא שענינה הוא קשור השכל והמדות, הינו שהמדות יתפעלו ויתרגשו מחמת הארת השכל. כי יש אדם שישכיל ויבין שכך ראוי וכך צריך לעשות, אבל לבו איננו מתפעל מזה, אלא כמו חוזה בפוככים, שרואה מרחוק מה יארע למדינה פלונית הרחוקה ממנו מאד ואין לו דבר עמה. ודעת הוא התקשרות השכל והמדות, הינו שהמדות יתפעלו ויתרגשו ויקבלו עליהם את הארת השכל. וזהו "אתה חונן לאדם דעת", שיצדק בה לשון חנינה, כי השכל שבאדם הוא עצם האדם, ובלעדו הוא ככהמה ממש, ואינו מין המדבר, וכל לשון חנינה היא תוספת על הסדר. אבל מה שהוא סדר צורת האדם מין המדבר, אינה נופלת בה לשון חנינה, שהיא לשון מתנת חנם. ועל כן בדעת, שהיא ענין קשור השכל והמדות, טוב נופלת בהו לשון חנינה מתנת חנם".

(רבי שמואל מסוכטשוב, 'שם משמואל' פרשת עקב תרע"ו)

"יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך, ה' צורי וגואלי"

"הבקשה על התפלה שהיא תתקבל ברצון כשהיא באה לפני התפלה, הרי היא עצמה מוסיפה לעורר את לב האדם וכוננתו הרצויה לתפלה. אבל לעמת זה, כאשר בקשה זו באה אחרי התפלה, אז היא מוסיפה להמשיך את פעלתה של התפלה גם בזמנים שלאחר כך. וזוהי תכלית התפלה, שתוסיף תת פריה מעין התרוממות הנפש שבתפלה גם בטובה וישרה של הנהגת האדם אחר כך... שהוא יותר עקרי בתכלית התפלה, מההרגשות היותר נעלות, שאינן כי אם לשעתן".

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק, 'עולת ראי' ה' ח"א עמ' רצב)